

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАМОТИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ

У статті на підставі системного аналізу результатів досліджень вітчизняних та російських науковців щодо можливостей і особливостей формування комп'ютерної грамотності дітей зі зниженим інтелектом обґрунтовано доцільність введення розділу «Елементи комп'ютерної грамоти» до курсу трудового навчання у старших класах шкіл для розумово відсталих дітей.

Ключові слова: розумово відсталі діти, спеціальна освіта, комп'ютерна грамотність, інформаційно-комунікаційні технології.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) дедалі ширше застосовуються в багатьох сферах людської діяльності. Відтак підготовка підростаючого покоління до життя в інформаційному суспільстві є нагальною потребою часу. У Державній програмі «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006—2010 рр., затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2005 р. № 1153, зазначається, що важливим завданням сьогодення є підвищення загальної інформаційної грамотності населення, яке реалізується, зокрема, через навчання дітей користуватися інформаційними технологіями.

Актуальною ця тема є й для спеціальних загальноосвітніх шкіл для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, на що вказується в роботах багатьох вітчизняних (Л. Вавіна, В. Засенко, О. Легкий, С. Миронова, В. Синьов, Л. Фомічова, О. Хохліна, А. Шевцов, М. Шеремет та ін.) та російських (І. Алтухова, Г. Васенков, О. Кукушкіна, Н. Курніковатаін.) вчених, а також педагогів-практиків.

Мета статті — на підставі системного аналізу результатів досліджень у галузі застосування ІКТ в спеціальних школах обґрунтувати доцільність навчання розумово відсталих дітей основ комп'ютерної грамоти.

Різні аспекти науково-педагогічної проблеми інформатизації і комп'ютеризації навчального процесу спеціальних шкіл для розумово відсталих дітей висвітлено у працях Н. Глазкової, О. Кутепова, О. Легкого, С. Миронової, Ю. Сакуліної та ін. При цьому науковці виділяють два напрями:

- 1) можливості використання комп'ютера як засобу навчання;
- 2) доцільність і можливість навчання розумово відсталих дітей основ комп'ютерної грамоти.

Результати проведених досліджень [1—3; 5] засвідчують, що комп'ютерні технології розширюють корекційно-педагогічні можливості школи для розумово відсталих дітей, оскільки стимулюють пізнавальну активність учнів, посилюють їхню мотивацію до навчання, сприяють максимальній індивідуалізації навчального процесу, оптимізують управління навчальною діяльністю. Таким чином, можна стверджувати, що комп'ютерні технології несуть у собі потужний корекційний потенціал, вміле використання якого в процесі корекційно-розвиткового навчання сприятиме більш успішній соціалізації та соціальній адаптації розумово відсталих дітей.

Тим часом аналіз результатів наукових досліджень, проведених в Україні і Росії, показав, що нині не розроблено єдиної системи застосування інформаційно-комунікаційних технологій в школах для розумово відсталих дітей. Дослідниками розглядалися лише можливості використання ІКТ під час вивчення окремих предметів учнями певних вікових категорій: трудового навчання у п'ятому класі (Ю. Сакуліна), російської мови у восьмому та дев'ятому класах (О. Кутепова), біології у восьмому класі (О. Легкий). Результати досліджень показали, що *фрагменти* (курсів наш. — Т. Є.) деяких навчальних комп'ютерних програм, розроблених для дітей із нормальними інтелектом, досить успішно можуть бути використані

при навчанні розумово відсталих дітей. Нами проаналізовано й узагальнено сформульовані дослідниками критерії відбору масових навчальних комп'ютерних програм для застосування в школах для розумово відсталих дітей. Основними з них можна вважати такі:

- інформація, представлена у навчальній комп'ютерній програмі, має відповідати змісту освіти в школі для розумово відсталих дітей;
- діагностичний блок програми має містити кілька ступенів складності з тим, щоб з них можна було обрати той, що відповідає вимогам до знань, умінь і навичок розумово відсталих дітей.

Потрібно зауважити, що всі дослідники як на негативний вказують на факт відсутності спеціальних навчальних комп'ютерних програм для дітей зазначеної категорії.

Аналіз наукових джерел з проблем олігофренопедагогіки дає підставу стверджувати, що нині немає єдиної думки щодо можливості та доцільності навчання розумово відсталих дітей основ комп'ютерної грамоти. У науковому середовищі мають місце різні погляди на такі питання, а саме:

- чи потрібно навчати розумово відсталих дітей основ комп'ютерної грамоти;
- з якого віку потрібно це робити;
- чи потрібно навчання основ комп'ютерної грамоти вводити окремим предметом?

Для того щоб відповісти на поставлені питання, розглянемо результати перелічених вище досліджень.

Так, О. Легкий, яким досліджено можливості використання комп'ютера під час викладання предметів природничо-математичного циклу у різних типах шкіл та розроблено організаційно-педагогічні умови використання комп'ютера у спеціальних школах, констатує, що початок роботи розумово відсталих учнів з навчальною програмою супроводиться «негативним ефектом і за результатами, і за психофізіологічним станом» через неготовність дітей сприймати інформацію в незвичному для них вигляді та невміння користуватися новим для них технічним засобом [3]. Дослідник стверджує, що розроблення спеціального стандарту інформатики для учнів із різними психофізичними порушеннями у системі державного освітнього стандарту для спеціальних шкіл є можливим і правомірним. Проте виділяти уроки інформатики О. Легкий пропонує лише на заключних етапах навчання для тих, хто виявляє схильність та інтерес до опанування професій оператора комп'ютерного набору або програміста. Використовувати ж комп'ютери,

як технічні засоби навчання у спеціальних школах, на думку дослідника, доцільно на всіх ступенях неперервної освіти.

О. Кутепова, яка досліджувала можливості використання комп'ютера в процесі навчання розумово відсталих дітей мови, дійшла висновку, що «в цілому учасники старших класів допомогательних шкіл можуть бути користувачами персонального комп'ютера» [2, с. 106]. Також дослідниця вказує на той факт, що мінімальний рівень підготовки до роботи на комп'ютері (навички роботи з клавіатурою, мишею, монітором) у розумово відсталих старшокласників було виявлено ще до початку експерименту. При цьому діти розповідали про свій досвід «спілкування» з комп'ютером та намагалися поділитися знаннями один з одним. Отже, нові реалії життя, що характеризуються загальною інформатизацією та комп'ютеризацією суспільства, сприяють формуванню в дітей означеної категорії пізнавального інтересу до поки що нетрадиційних для них джерел інформації. Формування, розширення та закріплення в розумово відсталих учнів користувальних умінь і навичок, на думку О. Кутепової, може відбуватися під час вивчення будь-яких предметів, де передбачена робота з комп'ютером. Так, на уроках з мови доцільною є робота з текстовим редактором *Microsoft Word*, оскільки це дає учням можливість не лише виконувати письмові завдання, які для даних уроків є традиційними, а й відразу перевіряти орфографію та швидко виправляти помилки.

На нашу думку, О. Кутепова представляє дещо ідеалізовану на даний момент модель організації навчання, оскільки проблеми комп'ютеризації спеціальних шкіл та підготовки всіх без винятку вчителів до використання комп'ютерів у навчальному процесі ще залишаються нерозв'язаними. Вважаємо, що за таких умов доцільним є цілеспрямоване формування користувальних знань і вмінь у межах якогось одного предмета. Під час вивчення інших предметів набуті знання й уміння можуть використовуватися залежно від рівня технічного, методичного та кадрового забезпечення конкретної школи.

Таким чином, введення в освітню галузь «Технологія» у третьому класі загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей змістової лінії «Елементи комп'ютерної грамоти» (2006) з метою формування в дітей зі зниженим інтелектом елементарних навичок роботи на комп'ютері можна вважати доцільним і своєчасним. Програмою передбачено надання дітям загальних відомостей про комп'ютер (призначення, складові частини, найважливіші

операції, їх послідовність), техніку безпеки та гігієну праці під час роботи на ньому. Корекційно-розвиткова робота при цьому має бути спрямована на збагачення життєвого досвіду дітей, розвиток в них мислення, мовлення, пам'яті, уваги, дрібної моторики, зорово-рухової координації [4].

Як вказують О. Хохліна та Г. Мерсіянова, для переважної більшості розумово відсталих учнів повне та усвідомлене засвоєння визначених програмою знань, розуміння завдань, самостійне, цілеспрямоване та якісне виконання відомих і відносно нових завдань, дотримання правил безпечної праці та санітарно-гігієнічних вимог є цілком доступними [6].

Водночас зауважимо, що на дану змістову лінію відводиться лише три години на рік, її продовження в наступному, четвертому класі не передбачено.

Із 2007/2008 н. р. розпочався поступовий перехід на нові навчальні плани основної школи спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (Накази МОН України від 14.05.2007 р. № 380 та від 26.08.2008 р. № 778). Зокрема, в інваріантну складову внесено новий навчальний предмет — «Інформатику» з метою формування в учнів уявлень про основні інформаційні процеси в природі, суспільстві, техніці, функціонування засобів інформаційних та комунікаційних технологій, основні компоненти програмного забезпечення; вироблення в школярів умінь і навичок користувача інформаційних засобів. Зазначимо, що вивчення інформатики передбачено в усіх типах спеціальних шкіл, крім шкіл для розумово відсталих дітей. Аналіз навчальних програм для 5–10-х класів шкіл для розумово відсталих дітей показав, що формування комп'ютерної грамоти учнів під час вивчення загальноосвітніх предметів не передбачається. Зазначимо також, що в Україні не проводиться досліджень, спрямованих на вивчення можливостей розумово відсталих учнів у формуванні та розширенні навичок роботи на комп'ютері. За таких умов особливу наукову цінність мають дослідження особливостей навчання комп'ютерної грамоти розумово відсталих дітей, проведені в Росії.

Так, Н. Глазковою підтверджена можливість формування інформаційних знань і вмінь у школярів означеної категорії. Дослідниця стверджує, що «учащиеся с нарушением интеллекта обладают потенциальными возможностями для изучения элементов информатики» [1, с. 11]. Так само, як і О. Кутепова, Н. Глазкова відмічає

наявність у переважної більшості учнів (70%), які взяли участь в експерименті, уявлень про призначення комп'ютерів та початкових користувальних навичок. Мету навчання основ інформатики учнів зі зниженим інтелектом Н. Глазкова вбачає у формуванні в них таких інформаційних знань і умінь, які є доступними та необхідними для життя в сучасному інформаційному суспільстві, а також для розуміння перетворень, які в цьому суспільстві відбуваються. Названа мета конкретизується комплексом корекційно-навчальних, корекційно-виховних, корекційно-розвиткових та корекційно-прикладних завдань відповідних уроків. Чітке визначення цілей і завдань навчання, ретельний відбір змісту навчального матеріалу з урахуванням насамперед принципів доступності та корекційної спрямованості навчання, а також принципу зв'язку навчання з життєвим досвідом дітей — усе це дало змогу теоретично обґрунтувати та експериментально підтвердити можливість систематичного навчання основ інформатики розумово відсталих старшокласників. На заключному етапі формування експерименту учні експериментальної групи показали не лише свідоме засвоєння знань з основ інформатики, а й більший, порівняно з контрольною групою, словниковий запас та можливості більш успішного планування діяльності. Проте, незважаючи на такі досить оптимістичні результати, Н. Глазкова вважає, що у школі для розумово відсталих дітей «Основи інформатики» мають викладатися в межах факультативного курсу.

Ю. Сакуліна відмічає, що включення елементів комп'ютерної грамоти до навчального процесу забезпечує ефективнішу соціалізацію розумово відсталих дітей, оскільки сам процес взаємодії таких дітей із комп'ютером, знайомство з його можливостями та шляхами використання цих можливостей для задоволення пізнавальних потреб розширює світогляд дітей, сприяє розвитку в них мислення, пам'яті, уваги, а також цілеспрямованості й самостійності [5]. Розглядаючи процес організації трудового навчання, Ю. Сакуліна, поза тим, зауважує, що засвоєння розумово відсталими дітьми елементів комп'ютерної грамоти та опанування ними користувальних умінь і навичок може здійснюватися на різних уроках при роботі з різними програмними засобами у межах прийнятого школою навчального плану. Водночас дослідниця не заперечує і можливості введення окремих уроків інформатики, наголошуючи лише на тому, що це потрібно робити у старших класах.

Викладене дає підставу для таких **висновків**:

1. Нині відсутня єдина концепція підготовки розумово відсталих дітей до життя в інформаційному суспільстві.

2. Досвід використання ІКТ у школах для розумово відсталих дітей виявився успішним як у сенсі розширення корекційних можливостей навчального процесу завдяки використанню комп'ютера як засобу навчання, так і в сенсі навчання розумово відсталих дітей основ комп'ютерної грамоти. Результати наукових досліджень засвідчують наявність в таких дітей потенційних можливостей для свідомого засвоєння елементів інформатики та подальшого використання набутих знань і умінь для елементарної роботи з ПК в якості користувача.

3. Навчання розумово відсталих дітей основ комп'ютерної грамоти розширює межі їхньої життєвої компетентності, тому даний напрям розвитку спеціальної освіти можна вважати перспективним. Реалізований цей напрям в школах для розумово відсталих дітей має бути шляхом введення розділу «Елементи комп'ютерної грамоти» («Елементи інформатики») до курсу трудового навчання у старших класах шкіл для розумово відсталих дітей подібно до того, як навчальний предмет «Інформатика» введено до освітньої галузі «Технології» в усіх інших типах спеціальних шкіл.

Вважаємо, що **подальшого вивчення** потребує проблема психолого-педагогічного обґрунтування змісту навчального матеріалу та методичних підходів до навчання розумово відсталих дітей основ комп'ютерної грамоти.

В статье, исходя из системного анализа результатов исследований возможностей и особенностей формирования компьютерной грамотности детей со сниженным интеллектом, обоснована целесообразность введения раздела «Элементы компьютерной грамоты» в курс трудового обучения в старших классах школ для умственно отсталых детей.

Ключевые слова: умственно отсталые дети, специальное образование, компьютерная грамотность, информационно-коммуникационные технологии.

Grounded in this paper is the expediency to introduce into practice of working education the chapter «Elements of computer competence» in the elder classes of schools for retarded children. This approach is based on our metho-

dical analysis of investigation results obtained by Ukrainian and Russian scientists as to opportunities and peculiarities when forming for computer competence of children with lowered intelligence.

Key words: retarded children, special education, computer competence, information and communication technologies.

Література

1. *Глазкова Н. Н.* Обучение элементам информатики старших школьников с недоразвитием интеллекта: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Российск. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. — СПб., 2007. — 22 с.
2. *Кутенова Е. Н.* Совершенствование процесса обучения умственно отсталых учащихся с применением программно-методических средств: Дис. ... канд. пед. наук. — СПб., 2002. — 183 с.
3. *Легкий О. М.* Організаційно-педагогічні умови використання комп'ютера у спеціальній школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Ін-т дефектології АПН України. — К., 2001. — 16 с
4. Програми для 2—4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. — К. : Неопалима купина, 2006. — Ч. 2. — С 126-127.
5. *Сакулина Ю. В.* Повышение эффективности уроков трудового обучения в специальной (коррекционной) школе VIII вида на основе использования информационных технологий: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03/Уральск, гос. пед. ун-т. — Екатеринбург, 2007. — 24 с.
6. *Хохліна О., Мерсіянова Г.* Державний стандарт освітньої галузі «Технологія» у допоміжній школі I/ Трудова підготовка в закладах освіти. — 2005. - № 3 . - С 51-52.